НЕОПУБЛІКОВАНИЙ ОПИС КОНОТОПА 1782 р.

На останньому етапі інкорпорації українських земель до складу Російської імперії, що тривав в останній чверті XVIII ст. і включав ліквідацію полкового устрою та запровадження намісництв, нобілітацію козацької старшини, поширення на теренах колишньої Гетьманщини кріпацтва, російського законодавства та судочинства, секуляризацію церковних маєтностей, зросла потреба у всебічній та достовірній інформації про цей регіон. Відтак, на місцях пожвавилася робота зі збирання відомостей щодо географічного розташування, історичного та соціально-економічного розвитку Північного Лівобережжя. Її підсумком став комплекс описів новостворених Київського, Новгород-Сіверського та Чернігівського намісництв[1].

Згідно з указом Катерини II від 16 вересня 1781 р. Конотоп став повітовим містом Новгород-Сіверського намісництва[2], урочисте відкриття якого відбулося 27 січня 1782 р.[3] У 1791 р. Конотопський повіт відійшов до складу Чернігівського намісництва[4]. Відомості про Конотоп наявні у 7 з 12 відомих нам описів Новгород-Сіверського намісництва, впорядкованих у 1779-1787 рр.[5] Наявна в них інформація дозволяє схарактеризувати природно-кліматичні умови, господарське життя, чисельність та соціальний склад населення міста. Деякі з цих описів уже опубліковано[6]. Втім, матеріали одного з них й понині не запроваджено до наукового обігу. Йдеться про "*Описание городов, сколько порознь в каждом улиц, домов и протчого*" 1782 р.

Цей опис було впорядковано внаслідок видання Поліцейського ордонансу, що мав на меті "*регулювання всіх аспектів міського життя*"[7]. Усі міста мали бути поділені на частини і квартали, до кожного з яких призначалися поліцейський та його заступник. Передбачалося, що в кожній частині налічуватиметься від 200 до 700 будинків, а в кварталі - від 50 до 100. Раціональний поділ території міст потребував більш докладної інформації щодо їх забудови.

19 травня 1782 р. малоросійський генерал-губернатор П.Рум'янцев підписав указ намісницьким правлінням про підготовку описів міст із зазначенням вуличної мережі та кількості громадських і приватних споруд.

9 червня 1782 р. указ було отримано Новгород-Сіверським намісницьким правлінням. Оскільки відповідні описи мали бути впорядковані у вигляді таблиці, до указу П.Рум'янцева додавалася відповідна форма. Канцелярська робота з копіювання цієї форми та підготовки відповідних указів безпосереднім виконавцям тривала в намісницькому правлінні близько тижня. Впродовж 19 - 20 червня городничі та коменданти повітових міст отримали укази й розпочали роботу[8]. У Новому Місті опис було впорядковано вже 27 червня, Глухові - 9 липня, Конотопі, Погарі та Сосниці - 19, 20 й 21 липня відповідно. Напевне, на початку вересня було отримано останні описи, оскільки вже 19 вересня 1782 р. їх було відправлено П.Рум'янцеву у супроводі "*представления*" про виконання указу, підписаного членом намісницького правління В.Кочубеєм[9]. Ймовірно, саме він координував роботу повітових городничих та комендантів. Важливо, що у намісницькому правлінні не було здійснено редакції первинних документів. Описи, укладені городничими та комендантами, об'єднані у справу під назвою "*Описание городов, сколько порознь в каждом улиц, домов и протчого*" і становлять єдиний комплекс. Втім, кожен з них є цілком самодостатньою пам'яткою. Опис Конотопа засвідчено підписом городничого П.Базилевича.

Город Конотоп

№	Название улиц	В них показать публичных строений, число дворов и всяких заводов																					
		церквей	публичных строений	духовных	шляхетских	купеческих	мещанских	разночинских	козачьих	владельческих	коронных	разных торговых лавок	кузниц	бань	винокурень	пивоварень	солодовень	мельниц водяных	мельниц ветряных	кирпичных заводов	поскобень	олейниц
	В городе Конотопе																						
1.	Улица главного столбового тракту, идучого от Глухова на Полтаву чрез город от брамы Глуховской до брамы Полтавской	1	5	4	3		1	2	4	13		28										
2.	Улица, идучая за столбовым трактом по левую сторону от валу с приезду Глуховского чрез город				1		1		4	7												
3.	Улица, идучая чрез город по левую ж сторону от валу с приезду Глуховского вниз от двора жилого удовствующей Василихи Кузюриной			1	2		1	2		5												
4.	Улица, идучая по тую ж сторону вниз от валу с приезду Глуховского чрез город				4		4		6													
5.	Улица, идучая по леву ж сторону з Глуховского приезда от валу, от дому Ничипоренкового книзу ж чрез город			1			1		4	4												
6.	Улица, по левой же стороне идучая от перекрестной дороги понад валом повз берег от мещанина Пурика				1		1			1												
7.	Улица, идучая вперед города з столбового тракту повз церковь Рождества Богомтери и каменного		1	1				1														

	город																						
5.	Улица, идучая по леву ж сторону з Глуховского приезда от валу, от дому Начипоренкового низу ж чрез город			1			1		4	4													
6.	Улица, по левой же стороне идучая от перекрестной дороги понад валом повз берег от мещанина Пурика				1		1			1													
7.	Улица, идучая вперед города з столбового тракту повз церковь Рождества Богоматери и каменного строения к берегу		1	1				1															
8.	Улица, идучая на правую сторону вгору з столбового тракту с приезду Глуховского повз дом корнета Тишанинова понад валом			2			7	2	3	5										1			
9.	Улица, идучая от брамы Полтавской чрез замок в город повз дом войскового товарища Нестеревича к церкве Георгиевской			1			1		4		1												
10	Улица, идучая повз перекрестной тракт от Батуринской брамы на столбовую дорогу к магистрату	2	2	1				1	1	3													
11	Улица, идучая от перекрестной дороги повз церковь Святоварварскую к церкве Святоуспенской	1	2				1	1	2			5											
12	Улица, идучая з столбового тракту повз дом Коропченского к валу вгору						2		1	2													
13	Улица перекрестная, идучая от брамы Батуринской чрез город вниз к берегу, зовемая Путивльская			3	2		1	1		3													
	Снутре города сверх описанных над главным трактом разных владений тринадцать лавок под одною кровлею на другой стороне крамных											13											

	А напротиву тех с другой стороны по другом ряду крамных же											15											
	И сверх того против тех крамных же											7											
	О третем ряду разных же владений подля крамных с разными товарами, то есть сеном, горшками, рыбою и протчим											25											
	В ряду резницком по двум сторонам											30											
	В ряду, где продаются разные съестные припасы по обеим сторонам											21											
	Соляных по разным местам											11											
На предместье за городом вгору																							
14	Улица вгору за городом, по главному тракту на Батурин идучая						1	1	6	2	1												
15	Улица, з того ж Батуринского тракту понад валом в правую сторону к подсуседческому двору умершого протопопа Белопольского идучая						1	1	2	1			5										
16	Улица с того ж Батуринского тракту понад валом до главного Полтавского тракту к селу Подлипному				1			1	2	4			2			1							
17	Улица, с того ж Батуринского тракту идучая, на сепо Поповку						1	2	15	4	3				1		3						
18	С той дороги переулок под двор Оникия Костеновского						2	1	2	2					1		2						
19	По той же улице, идучи на Поповку, другой переулок от удовы Веры Мелановны, зовемый Ярмоловка						2		8	1	2												
20	Улица, з главного Батуринского тракту от брамы в середине идучая к Поповке, зовемая Красногорка				1				19	8		1			1								
21	По той улице Красногорке переулок, по праву сторону от поддаваого Ивана Шурупка идучой						1		1	1													

	Поповку																						
18	С той дороги переулок под двор Оникия Костеновского						2	1	2	2					1		2						
19	По той же улице, идучи на Поповку, другой переулок от удовы Веры Мелановна, зовемый Ярмолинка						2		8	1	2												
20	Улица, з главного Батуринского тракту от брамы в середине идучая к Поповке, зовемая Красногорка				1				19	8		1			1								
21	По той улице Красногорке переулок, по праву сторону от подданного Ивана Шурувка идучой						1		1	1													
	На том же предместье																						
22	Переулок, по праву сторону ведучой от двора удовы Тютюнниковой								5														
23	Другой переулок, по Красногорки идучой								4	1													
24	Переулок до Прилуцкого шляху з города, идучой вгору от яру				1		1			2													
25	Переулок, до того ж Прилуцкого шляху з города идучой				1				6	3													
26	Переулок от Поповки на край от поля, на тот же Прилуцкой тракт идучой						3		2														
27	Улица, от Глуховского приезда за городом повз вал вниз понад берегом до брамы Полтавской идучая по левую сторону				1		1	2	1	5					6								
	На предместье Вовкотоновском																						
28	Улица, зовемая Вовкотоновка, идучая з города от брамы большим столбовым Полтавским трактом до гребли Луганской		1		3		30	6	19	20			11		2			2					
29	Улица столбового полтавского тракту от дому полкового асаула Прийманова столбовая ж, на Прилуки идучая						5		8	6				1	1								

На том же предместье																						
30	Улица, з столбового Полтавского тракту поза домом сотника Торанского на столбовой же Прилуцкий тракт изшедшая						5		5	2												
31	Улица ис столбового тракту повз дом войскового товариша Лизкевича, зовемая Высокая Рудеовка, до ставчины Десеняи и Лутинце идучая						17	1	13	4	3											
32	Улица, називаемая Задоесняя, идучая от гребли Лутинской повз берег вгору, а от оной повз реку Езучу к столбовому ж Полтавскому тракту						9		9	8												
На предместье Дрижеовском																						
33	Улица, идучая от гребли меской по большому Путивальскому тракту до брамы Глуховской городовой	1	2	3	1	1	7	3	10	10	4		1		1		1	3				
34	Улица, идучая от гребли Черняевской, столбовая по тракту Глуховскому до дороги большой Путивальской и церкви Четырдесятмучеников						16	3	25	6	1											
На оном же предместье																						
35	Улица, идучая от тракту столбового глуховского по правую сторону понад прорезию с реки Езуча, идучому до поля, зовемая Риковщина								4	6	3									2		
36	Улица, идучая с большого Полтавского тракту по правую сторону повз улиц Лаврених, Красовни да двора писаря Пинчукова к полю, зовемая Перетятковщина						9	1	7	1												
37	Улица, идучая от поля, от Черняевской гребли к городовой брамс, зовемая Завгородная						1		12	10	5											
38	Улица, зовемая Гончаровская, идучая от столбового тракту Глуховского на тракт						3		6	3	5											

	Полтавского тракту по правую сторону повз улиц Лавренях, Красовин да двора писаря Пинчукова к полю, зовемая Перетятковщина					9	1	7	1														
37	Улица, идучая от поля, от Чернавской гребли к городовой браме, зовемая Завгородная					1		12	10	5													
38	Улица, зовемая Гончаровская, идучая от столбового тракту Глуховского на тракт Батуринский					3		6	3	5													
39	Улица, с большого Путивльского тракту идучая по левую сторону от церкви Четиредесятмученической повз двор мещанина Ищенка книзу до валу					5	1	3	5					1									
40	Улица, идучая по левую сторону от двора козаков Резниченков					3		3															
	На том же предместье																						
41	Улица, идучая по ту ж сторону з Путивльского тракту повз двор купца Николая Федька к валу					3		5	3	1													
42	Улица, идучая повз вал от тракту Веровского и брамы Глуховской по левую сторону книзу					1	2		1	1													
	На предместье Загребельском																						
43	Улиця, идучая от дому жилого г[оспод] Кандыб до гребли мескої к городу	1	2	2	3		1	1	4	11	5				2								
44	Улица, вперек лежачая, снизу от реки Езуча идучая в гору к полю, прозываемая Спишев	1	2	2			6	1	12	9	3				1						1	1	
45	Улица, вперек же лежачая, називаемая Сахновская, идучая снизу ж чрез улицу, пробитую от двора жилого г[оспод] Кандыб же вгору и поле					4	4	21	3	2				2									

46	Улица, лежачая ж вперек, называемая Козинова, идучая снизу от реки Езуча чрез пробитую ж улицу от двора Кандыб к полю						4		13				1									
47	Улица от мсской гребли по лежачому тракту Путивльскому вгору к полю				1				3													
	На оном же предместье																					
48	Улица, зовемая Германовская, идучая от тракту Путивльского вниз к хутору войскового товарища Ивана Езучевского								17	3	6											
49	Улица от реки Езуча Германовская ж, идучая вгору в поле под проулок, идучой из ярка понад жилым двором сотника Костевецкого жены								7		3											
50	Улица на Германовке ж, от болота идучая к полю вгору						1		2													
51	Другая улица Германовская ж, от болота идучая к полю вгору								4	3												
	В конце сего предместья за домом г[оспод] Кандыб клеток для водяных о четырех каменях, ладения их, Кандыб, да ступных две									2								4				
	Итого в городе Конотопе и на предместьях его	**7**	**17**	**21**	**26**	**1**	**154**	**41**	**314**	**193**	**49**	**155**	**20**	**1**	**19**	**1**	**8***	**9**	**1**	**2**	**1**	**1**

Городничий конотопский Петр Базилевич

Находячойся у дел городнического конотопского правления за канцеляриста писарь сотенный Иван Пенчуков

ЦДІАК України. - Ф.736. - Оп.1. - Спр.10. - Арк.8зв. - 11зв., 19-22.

---

* Переписувач припустився помилки у підрахунках кількості міщанських і селянських дворів, а також солодовень. Перевірка наведених даних свідчить, що у Конотопі нараховувалося 164 міщанських двори, 225 дворів поміщицьких селян та 6 солодовень.

На підставі отриманих описів у канцелярії генерал-губернатора П.Рум'янцева було здійснено відповідні розрахунки щодо поділу міст на частини та квартали й впорядковано "*Ведомости о количестве домов в городах Черниговского, Киевского и Новгород-Северского наместничеств и о количестве полицейских кварталов*"[10]. Згідно з "*Ведомостью*" по Новгород-Сіверському намісництву, у Конотопі налічувалося 750 будинків, тому місто планувалося поділити на 2 частини та 6 кварталів. Принагідно зазначимо, що за чисельністю будівель Конотоп посідав четверте місце з 11 міст новоствореного намісництва після Стародуба, Глухова та Коропа.

Нині описи 8 повітових міст Новгород-Сіверського намісництва 1782 р. разом із супровідною документацією зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в м.Київ у фонді "*Канцелярія київського, чернігівського та новгород-сіверського генерал-губернатора*" (Ф.736). Описи Коропа, Новгород-Сіверського та Сосниці, що входять нині до складу Чернігівської області, нещодавно побачили світ на сторінках часопису "*Літературний Чернігів*"[11]. Опис Глухова було оприлюднено у збірнику "*Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України*"[12].

Документ друкується мовою оригіналу згідно з сучасним російським правописом із збереженням усіх фонетичних та лексичних особливостей. Археографічне опрацювання здійснено на підставі правил передачі тексту кириличних документів XVI-XVIII ст. популярним методом[13].

Передмова, упорядкування та публікація ***КОВАЛЕНКО О.Б., ГРИНЬ О.В.***

---

[1]Докладніше див.: *Бутич І.П.* Географічні описи Київського намісництва // Історичні джерела та їх використання. - К., 1966. - Вип.2. - С.163-178; *Петреченко І.* Описи Чернігівського намісництва останньої чверті XVIII ст. // Україна на порозі XXI століття: актуальні питання історії. Зб. наук. праць. - К., 1999. - С.83-92; *Гринь О.* Описи Новгород-Сіверського намісництва кінця XVIII ст. (історія створення та інформаційний потенціал) // Сіверянський літопис. - Чернігів, 2001. - №6. - С.38-45.

[2]Полное собрание законов Российской империи. - СПб., 1830. - Т.XXI. - №15227.

[3]*Китченко Ф.* Открытие Новгород-Северскаго наместничества. - [Б.м., б.л.] - 31 с.

[4]Описи намісництв // Чернігівщина - земля козацька. - К., 1999. - С.440.

[5]Докладніше див.: *Гринь О.* Описи Новгород-Сіверського намісництва останньої чверті XVIII ст.: історія створення та інформаційний потенціал. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. - К., 2004. - С.10-13.

[6] Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779-1781). - К., 1931; "Краткое топографическое описание Новгород-Северского наместничества 1787 года" / Підготовка до друку і передмова *О.Коваленка* та *І.Петреченко* // Сіверянський літопис. - 1995. - №5. - С.150-156.

[7]*Когут З.* Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760-1830. - К., 1996. - С.180.

[8]Центральний державний історичний архів України в м.Київ (далі - ЦДІАК України). - Ф.736. - Оп.1. - Спр.10. - Арк.1, 3.

[9]Там само. - Арк.12.

[10]Там само. - Спр.12. - Арк.1-33.

[11]*Коваленко О., Гринь О.* Нововиявлені матеріали з історичної топографії міст Чернігово-Сіверщини // Літературний Чернігів. - 2004. - №3(27). - С.86-88, 170-175.

[12]*Вони ж.* Невідомий опис Глухова 1782 р. // Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України: Зб. наук. праць. Матеріали п'ятої науково-практичної конференції. - Глухів, 2006. - С.111-118.

[13]Див.: *Страшко В.* Правила передачі тексту кириличних документів XVI-XVIII ст. дипломатичним і популярним методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів: Проект. - К., 1992.

Отримано 12.09.2006.